

Святлана Кошур

МУЗЕЙНЫЯ ГІСТОРЫ

Шаноўны чытач! Вось ужо чвэрць стагоддзя я штодзень здзяйсняю найцікавейшыя вандроўкі ў далёкае мінулае свайго краю і распавядаю займальныя гісторыі на экскурсіях і ў кнігах усім, хто неаб'якавы да гісторыі Бацькаўшчыны. Павер мне, гэтыя гісторыі могуць быць не менш захапляльнымі, чым тыя раманы, якія стварыла фантазія пісьменніка. Мне заўсёды было цікава асцярожна пацягнуць за нітачку часу, каб беражліва і далікатна пачаць размотваць клубок падзей, назіраючы за тым, як паступова прыадкрываецца завеса часу і паўстаюць перад намі адухоўленыя твары таленавітых землякоў, як глядзяць на нас з далечыні стагоддзяў задуменыя вочы мудрых людзей. Ідзі за мной, і я прыадкрыю табе таямніцы, якія былі ахутаны смугою часу.

Запрашаю цябе ў Карэліцкі раённы краязнаўчы музей на выставу “Светлы шлях”. Першае, што кінецца ў вочы – старадаўняя лямпа на белым дамацканым абрусе. О, гэта незвычайная лямпа! Яна можа расказаць шмат неверагодных гісторый, бо належала равесніку адмены прыгоннага права, які нямаў пабачыць на сваім вяку. Звалі яго Аляксандр Якаўлевіч Дзянькевіч. Згодна з сямейным паданнем, на мяжы двух стагоддзяў ён паклапаціўся аб з’яўленні ў Карэлічах новай школы, для чаго нават звяртаўся да Мікалая II з просьбай выдзеліць грошы на яе будаўніцтва. У добрую справу ўклаў і ўласныя сродкі. Пазней сам працаваў у гэтай навучальнай установе, якая атрымала статус гарадскога вучылішча.

Пры святле гэтай чароўнай лямпы ён правяраў вучнёўскія сшыткі, рыхтаваўся да ўрокаў, пісаў лісты сыну, вёў ажыўленыя гутаркі з прыгажуняю жонкаю. Святло старадаўняй лямпы нібы сімвал той вялікай асветніцкай працы, якой прысвяцілі сваё жыццё шматлікія настаўнікі-падзвіжнікі. Яны вывелі на светлы жыццёвы шлях не толькі многіх вучняў, але і ўласных дзяцей, лёс якіх аказаўся настолькі адметным, што пра гэта трэба расказаць асобна.

СВЕТЛЫ ШЛЯХ

У сям’і настаўніка Аляксандра Дзянькевіча было сямёра дзяцей: пяць хлопчыкаў і дзве дзяўчынкі. Усе яны вучыліся ў мясцовай школе. Старэйшы сын, Мікалай, які нарадзіўся ў 1893 годзе, яшчэ да рэвалюцыі падаўся на заробкі ў Кіеў, там ажаніўся, уладкаваўся на працу інспектарам у Паверачную палату. У 1920-я гады з бацькоўскім домам яго раздзяляла не толькі значная адлегласць, але і мяжа: Заходняя Беларусь увайшла ў склад Польшчы. Мікалай не забываўся пра сям’ю, і калі ў 1924 годзе памёр бацька, забраў да сябе малодшых сяцёр, Вольгу ды Людмілу, і дапамог ім атрымаць адукацыю.

Шаноўны чытач, давай возьмем у рукі ліст, які Мікалай даслаў маці ў Карэлічы ў 1932 годзе. Пра што раскажа гэты дакумент? Аказваецца, аўтар ужо чатыры гады як пакінуў працу ў Паверачнай палаце, бо ў яго выявіўся талент акцёра, перайшоў працаваць на кінафабрыку і пачаў здымацца ў фільмах. Праца гэта аплачвалася лепш, чым папярэдняя, і прываблівала былога інспектара тым, што меў магчымасць пабываць у розных гарадах, якіх раней не бачыў.

Але на гэтым не завяршыліся яго пошукі свайго месца ў жыцці. Пазней высветлілася, што меў ён не толькі артыстычны талент, але і прыгожы голас (бас-барытон), дзякуючы чаму пачаў спяваць у оперы. У якіх толькі гарадах ні пабываў наш зямляк! Яму апладзіравалі гледачы шматлікіх расійскіх тэатраў. А вось фотаздымкаў з далёкіх 1930-х гадоў захавалася няшмат. На адным з іх – Мікалай Дзянькевіч у партыі Мефістофеля ў оперы Шарля Гуно “Фауст”. З другіх на нас глядзіць Дон Бартала – персанаж оперы Джакома Расіні “Севільскі цырульнік”. Пасля вайны артыст працягваў выступаць на сцэне – спяваў у хоры Кіеўскай оперы. Творчыя гены перадаліся сынам Мікалая Дзянькевіча, якія таксама здолелі рэалізаваць сябе ў мастацтве: старэйшы, Аляксандр, скончыў кансерваторыю ў Кіеве і стаў таленавітым піяністам, а малодшы, Мікалай, абраў прафесію рэжысёра дакументальнага кіно.

Не менш адметным аказаўся лёс і Людмілы Дзянькевіч. Старэйшая дачка карэліцкага настаўніка нарадзілася ў 1916 годзе. Пасля пераезду да брата яна спачатку вучылася ў Кіеўскай музпрафшколе, а потым паступіла ў педагагічны тэхнікум, які пазней быў рэарганізаваны ў Інстытут народнай адукацыі. Дзяўчына з Карэліч абрала гісторыка-літаратурны факультэт. Было гэта ў пачатку 1930-х гадоў.

Шаноўны сябра, калі ты аматар старых фотаздымкаў і маеш патрэбу, як і я, час ад часу разглядаць іх ў глыбокай задуменнасці, то я прапаную табе зазірнуць у люстэрка памяці васьмідзесяцігадовай даўнасці. У ім убачыш

выявы шаснаццацігадовай беларускай прыгажуні з сур'ёзным позіткам бяздонных вачэй. Унікальныя здымкі наводзяць на думку аб незвычайнасці яе лёсу. І сапраўды, захапіўшыся мастацтвам кіно, у 1935 годзе яна паступіла на рэжысёрскі факультэт кінаінстытута – адразу на трэці курс.

Людміла Дзянькевіч пачала свой шлях у кінематографію тады, калі на савецкіх экранах ярка заззяла зорка Любові Арловой. Фільмамі, у якіх здымалася актрыса, захапляліся розныя пакаленні глядачоў. Людміла не была выключэннем. Яе лёс чымсьці нагадвае лёс гераіні фільма “Светлы шлях”, у якім знялася любімая артыстка, але наша зямлячка змагла рэалізаваць сябе ў іншай справе: яна стала ўкраінскім кінарэжысёрам і выдатнікам кінематографіі СССР.

У 1937 годзе выпускніца кінаінстытута стварыла кароткаметражны фільм “Жаніхі” паводле твораў А. Чэхава, які стаў яе дыпломнай работай. На наступны год маладога рэжысёра залічылі ў штат кінастудыі мастацкіх фільмаў у Ташкенце. Але шлях Людмілы ў кіно пачаўся раней, яшчэ падчас вучобы, калі яна ў якасці асістэнта рэжысёра спрабавала свае сілы на здымках фільмаў на Кіеўскай і Адэскай кінастудыях. Ужо тады пачынаючаму рэжысёру давялося працаваць з многімі таленавітымі артыстамі. Так кіно ўвайшло ў яе жыццё.

Занятая вучобай і працай, Людміла не забывала пра матулю, якая заставалася ў тагачаснай Польшчы, і, як толькі пачала працаваць, зрабіла ўсё магчымае, каб забраць Паліну Сямёнаўну да сябе. Давай, шаноўны чытач, пачытаем яе ліст да маці ў Карэлічы, напісаны 1 лютага 1937 года.

“...Я 8-го январа скончыла другой інстытут. Получила диплом как режиссёр кино. Не знаю, есть ли у вас там кино. Но, в общем, моя функция такова, что в будущем я буду снимать пьесы на плёнку и их демонстрируют в кинотеатрах. Задача очень трудная и мне много пришлось поработать. После окончания института ещё не получила назначения, но скоро буду работать... Милая мамусенька, мне сегодня сказали, что по особому распоряжению можно будет получить разрешение выслать тебе немного денег. Я об этом постараюсь сегодня узнать. Если же денег нельзя будет тебе выслать, то мы вышлем тебе посылку. А летом я и Лёня будем работать и непременно выхлопочем тебе разрешение приехать к нам. Это обязательно. Пока целую крепко, крепко... Люда.”

Будзённае жыццё маладога рэжысёра было запоўнена цікавай творчай працай. Далейшы сцэнарый жыцця па-свойму перапісала вайна. У 1941 годзе Адэская кінастудыя, на якой працавала Людміла Дзянькевіч, была эвакуіравана ў Ташкент. З сабой у эвакуацыю наша зямлячка забрала 75-гадовую маці, якая пераехала да яе ў 1937 годзе. Шлях да месца прызначэння

аказаўся няпростым, да таго ж нечаканае здарэнне ў дарозе заставіла перажыць нямала непрыемных хвілін – незадоўга да прыбыцця эшалона на вакзал Людміла выявіла прапажу сумкі з грашыма і дакументамі. Чыгуначная міліцыя так і не здолела адшукаць злодзеяў. І толькі праз некалькі дзён на Ташенцкую кінастудыю падкінулі яе парваны дыплом, іншыя ж дакументы прапалі.

Амаль адразу пасля пераезду ў Ташкент Людміла Дзянькевіч уключылася ў складаны працэс кінавытворчасці ў цяжкіх ўмовах ваеннага часу. У 1941 годзе яна працавала асістэнтам рэжысёра Уладзіміра Брауна на здымках фільма “Марскі ястраб”. Графік работы быў вельмі напружаны, што адбірала шмат часу і сіл. Бытавыя ўмовы на новым месцы – самыя незайдросныя. У такой няпростай сітуацыі нашай зямлячцы давалося перажыць яшчэ і вялікае гора – у 1942 годзе яна страціла маці. Выратавацца ад змрочных думак, перажыць няшчасце Людміле дапамагла праца. Але далей яе чакалі новыя нягоды. У 1943 годзе разам з рэжысёрам А.Мачарэтам яна працавала над фільмам “Я – чарнаморац!” У час кінаэкспедыцыі ў горадзе Батумі Людміла здымала эпізод высадкі дэсанта. У гэты момант здарылася бяда: прапелерам самалёта ёй перабіла руку. Раненне аказалася настолькі цяжкім, што яна вымушана была тры месяцы лячыцца ў ваенна-марскім шпіталі, але вярнуць руцэ поўную рухавасць так і не ўдалося.

У 1944 годзе Людміла Дзянькевіч, атрымаўшы накіраванне ў Кіеў на кінастудыю імя Аляксандра Даўжэнкі, вярнулася з эвакуацыі. Яе чакалі новыя творчыя праекты. Адным з іх стала праца разам з рэжысёрам-пастаноўшчыкам У. Браунам над кінафільмам “Блакітныя дарогі” (1947 г.). Ёй пашчасціла працаваць з такімі таленавітымі артыстамі як П.Кадачнікаў, С.Сталяроў, Ю.Любімаў. У 1953 годзе пры стварэнні фільма “Лёс Марыны” яна сустрэлася на здымачнай пляцоўцы з Б.Андрэевым, М.Грыцэнка, Т.Конюхавай, М.Кузняцовым. Сваю першую ролю ў гэтым фільме сыграў будучы вядомы артыст і кінарэжысёр Леанід Быкаў. У 1955 годзе на здымках фільма “Мора кліча” наша зямлячка пазнаёмілася з артыстамі Н.Румянцавай, А.Лебедзевым і Ю.Пузыравым. Далей былі іншыя фільмы і шматлікія сустрэчы з выдатнымі майстрамі кіно. Часам Людміла Дзянькевіч працавала другім рэжысёрам, таму яе імя заставалася ў цені імені галоўнага рэжысёра-пастаноўшчыка, як гэта адбылося з фільмам “Матрос Чыжык”, знятым у 1955 годзе па апавяданні вядомага рускага пісьменніка Канстанціна Станюковіча “Нянька” (рэжысёр-пастаноўшчык У.Браун). Пазней наша зямлячка агучвала фільмы на кінастудыі Аляксандра Даўжэнкі.

На пачатку 1950-х гадоў кінарэжысёр Людміла Дзянькевіч наведала родныя мясціны. Кранальны фотаздымак шасцідзясяцігадовай даўнасці, на

якім яна трымае на руках маленькага сына сваёй пляменніцы, адлюстравая радасны момант сустрэчы з родзічамі ў Карэлічах. Людміла па-ранейшаму маладая і прыгожая, нібы чароўная фея, якая толькі што сышла з экрана кіно. Напэўна, менавіта родная зямелька падарыла ёй сілы і натхненне на далейшы творчы пошук.

Талент і самаадданая праца жанчыны-рэжысёра, якая аддала кінамастацтву каля 40 гадоў, стала выдатнікам кінематаграфіі СССР і ўпісала сваю адметную старонку ў гісторыю савецкага кіно, неаднаразова адзначалася кіраўніцтвам кінастудыі, а ў 1969 годзе – граматай Міністэрства культуры СССР.

Людміла Дзянькевіч абрала светлы шлях у жыцці – шлях стваральнай працы ў мастацтве. Яна несла людзям зарад добра, аптымізму, станоўчых ідэалаў, якія былі ўласцівы лепшым фільмам мінулых гадоў. Ты зможаш пераканацца ў гэтым, шануюны сябра, калі мы разам з табой у музеі прагледзім некаторыя яе стужкі, якія сёння амаль немагчыма ўбачыць на экранах.

“АГАРАК” І “ШАПЁРКА”.

Наступная музейная гісторыя зноў перанясе нас ў пачатак мінулага стагоддзя. У гэты час у Карэліцкае вышэйшае пачатковае вучылішча прыехалі працаваць настаўнікі Аляксандра і Сцяпан Рамановічы. Яны пасяліліся жыць у будынку вучэльні на другім паверсе. У 1911 годзе ў сям’і нарадзіўся сын Валянцін. Гэтаму хлопчыку быў наканаваны дзіўны лёс – ён стаў таленавітым мастаком, які сваю “лебядзіную песню” прысвяціў мінуламу роднай зямлі. А яго маці, Аляксандры Рамановіч, Бог падараваў сяброўства з паэтам Якубам Коласам.

Бацька Аляксандры, інспектар вучылішчаў Георгій Георгіевіч Зотаў, паходзіў са старажытнага роду маскоўскіх іканапісцаў. Сямейнае паданне сведчыць, што продак Зотавых прыехаў некалі ў Вільню, каб распісаць сабор, ды і застаўся тут жыць. Матуля Аляксандры памерла адразу пасля яе нараджэння, і дзяўчынку выхоўвала прыёмная маці. Бацька быў для Аляксандры бясспрэчным аўтарытэтам, і яна таксама абрала настаўніцкі шлях – паступіла вучыцца на Марыінскія вышэйшыя жаночыя курсы. Маладая прыгожая дзяўчына шмат чытала, цікавілася адной з першых беларускіх газет, што выходзіла ў Вільні, і была знаёма з яе рэдактарам Аляксандрам Уласавым.

Аднойчы летам 1907 года, зайшоўшы ў рэдакцыю “Нашай нівы”, Аляксандра Зотава сустрэлася з маладым хлопцам, сумны погляд якога надзвычай уразіў яе. Аказалася, што гэта пачынаючы паэт Якуб Колас, які ў

той час загадваў літаратурным аддзелам газеты. Маладыя людзі пазнаёміліся, і Якуб Колас пачаў бываць у доме Зотавых, дзе вечарамі збіралася моладзь.

Зірні на гэтыя фотаздымкі, шаноўны чытач! Я адшукала іх ў Літве, у нашчадкаў Аляксандры Зотавай. Вось гэты зроблены ў Вільні ў 1905 годзе. Перад табой сапраўдная прыгажуня, сяброўствам з якой даражыў беларускі паэт. У дзявочым альбоме Аляксандры Зотавай захаваліся запісы, пакінутыя Якубам Коласам. Сярод іх – лірычны верш на рускай мове:

*Сладкие думы, тихие грёзы,
Лучшие чувства печальной души!
Вы не излились как тёплые слёзы,
Вы затаились как искры в глуши.
Вы в моём сердце нежданно проснулись
И также нежданно в душе умерли;
Вы пошлых ушей ничьих не коснулись,
И вас не коснулась вся пошлость земли...*

Пад гэтым вершам стаіць подпіс: “Бывший человек, а ныне кандидат в четвёртые роты. (Лидер огарческой фракции)”.(ДЛММЯК. КП-17868). Патлумачу, што “агаркамі” называлі сябе настаўнікі, якія, як і паэт, былі звольнены з працы за ўдзел у нелегальным настаўніцкім з’ездзе. Захаваліся ўспаміны Аляксандры Зотавай пра Якуба Коласа, у якіх яна расказала пра паездку з ім у Пецярбург, дзе яны знаёміліся з горадам, наведвалі музеі і слухалі оперу “Русалка”. Давай, шаноўны чытач, адкрыем першы нумар віленскага часопіса “Беларускі летапіс” за 1936 год і пачытаем гэтыя ўспаміны.

“Колас працавіты, ціхі, скрыты, скромны, ня кідаўся ў вочы, будучы сярод людзей ганарыстых, адыходзіў, хаваўся ахвотна ў сваю шалупіну. Але хто яго раз заўважыў і зразумеў, той назаўсёды прывязываўся да гэтага мілага, простага чалавека з ціхай гаворкай, з мілай жартаўлівасцю, з прыяцельскімі адносінамі да людзей... Як шкада, што ня можна зафіксаваць постаць, жыва стоячую ў памяці. Часам так ясна ўспомніцца Колас, у шэрай барашкавай шапцы, і з такім жа каўняром, з сумнымі вачыма на бледным твары. Глядзіш на фатаграфію – зусім ня тое, зусім ня Колас. Нават на лепшай з фатаграфіяў, падараваных ім мне, дзе ён у цёмнай кашулі з гвоздзікам, замест згубленага перад фатаграфаваннем гузіка ў каўнерыку, - і там ён не падобны так, як бы хацелася.”

На фотаздымку, які Якуб Колас падарыў Аляксандры Зотавай, ёсць даравальны надпіс: “Милой Александре Георгиевне, славному человеку, “Владелице единственной души”, “тётке Шопёрке” на память от Якуба Коласа: Столпы Минск. уез. 8 мая 1908 г.”(ДЛММЯК. КП-5965). У сваіх

успамінах Аляксандра Зотава патлумачыла: *“У палітычных яго выступленнях я ня брала ўдзелу, за што мяне “агаркі” празвалі “шапёркай”.*

Калі па прысуду царскага суда Якуб Колас адбываў зняволенне ў Мінскім астрозе, Аляксандра Зотава, якая працавала настаўніцай у Ігуменскім гарадскім вучылішчы, наведвала яго. Захаваліся лісты, якія Якуб Колас даслаў ёй вясной 1909 года з турмы. Пачытаем адзін з іх ад 30 мая 1909 года: *“...За всё время сидения написал 51 стихотворение. Товарищ из Сибири поздравляет меня с литературным успехом. Читал в журнале “Познание России” статью о возрождении белорусского языка. Меня, между прочим, по словам товарища, называют вторым Шевченко, белорусским, конечно. Хотелось бы этому верить, да скептицизм заедает – как бы не вышло тут ошибки. Вероятно, он смешал меня с Я.Купалой... Пишите, что с Вами. Ведь я только и знаю, что 8 июня Вас уж не будет в Игумене...”* (Колас Я. *Збор твораў. Т.13. Мн., 1977. С.13*).

Перапіска працягвалася і пасля таго, як Аляксандра Зотава выйшла замуж за настаўніка Сцяпана Рамановіча і разам з ім пераехала жыць у Карэлічы. Тут у студзені 1913 года знайшла яе адна з паштовак Якуба Коласа, дасланая з Пінска, дзе тады настаўнічаў паэт.

“Хоть ты возьми с Новым годом поздравляй. Никто не пишет, все молчат, кажется, никому обидного слова не сказал. Хорошо ещё, что времени нет обижаться. Работаю очень много. Не знаю, выдержу ли. Без передышки занимаюсь 12 часов. А занятия неинтересны. Некоторые ученики так тупы, что могут служить образцами тупости. Пока держусь и выгляжу очень хорошо. Так кажут. Пишите. Якуб.” (ДЛММЯК. КП-VI-5708).

Што ж, нават такому чалавеку, як Якуб Колас, не заўсёды шанцавала з вучнямі. Аляксандра Рамановіч у той час была занята сваёй сям’ёй, выхаваннем маленькага сына Валянціна, якому нядаўна споўніўся год, але яна знаходзіла час, каб адказаць таленавітаму адрасату. Захаваліся толькі асобныя лісты і паштоўкі паэта да жанчыны, якая некалі прывабіла яго да сябе сваёй прыгажосцю і ўнутраным характам. Гэтая перапіска доўжылася да 1917 года. Адна з паштовак Якуба Коласа адрасавана з Пярмі, дзе ў 1916 годзе служыў паэт, у г.Сызрань Сібірскай губерні. Там Аляксандра Рамановіч з сынам ратавалася ад вайны, як і многія іншыя нашы землякі, якіх грозная навала раскідала па шматлікіх гарадах Расіі.

“ 22/V [1916 г.] Из Перми шлю Вам, Александрочка Георгиевна, привет! Я писал Вам, Вы же ничего. Мой адрес: г.Пермь, 162 п[олк], 5 рота, прапорицику (имярек). Сколько пробуду здесь, неизвестно. Проводывайте пароходы. Я вырваться и на несколько часов не могу. В июне приедет ко мне

жэна і сын. Без ніх очень скучно. Будьте веселы. Якуб". (Колас Я. Збор твораў. Т.13. Мн., 1977. С.26).

Яшчэ адзін дакумент таго часу – фотаздымак сызранскага майстра. На ім – чатырохгадовы сыноч Аляксандры Рамановіч, які сваім абліччам нагадвае анёлка.

Другая паштоўка паэта, адпраўленая 25 снежня 1916 года, знайшла адрасата ўжо ў Давыд-Гарадку, дзе некаторы час настаўнічалі Рамановічы.

"Привет Вам, Александра Георгиевна! Завтра будет ровно 9 лет, как мы с Вами ехали в Петербург, теперь его уже нет – Петроградом стал. Сколько перемен! Впрочем, и срок-то немалый. Мой адрес: г.Пермь, Монастырская 80, Марии Дмитриевне Мицкевич для К[онстантина] М[ихайловича]. Будьте счастливы. Пишите. Я тогда напишу побольше. Б[ыть] м[ожет], скоро уеду из Перми. Жму вашу руку. Якуб Колас." (Там жа).

Аляксандра Рамановіч і Якуб Колас сустрэліся яшчэ раз праз шмат гадоў, але абставіны не дазволілі ім пагутарыць і ўспомніць мінулыя дні, поўныя спадзяванняў і страт.

МАСТАК З ДУШОЮ ПАЭТА

А цяпер, шаноўны чытач, я запрашаю цябе на выставу "Пад ветразем надзеі", дзе ты пазнаёмішся з гісторыяй таленавітага мастака, які пайшоў з жыцця ў 33 гады, пакінуўшы пасля сябе высокамастацкія творы, але іх у Беларусі, на жаль, не ведаюць, бо захоўваюцца яны ў музеях Літвы і Польшчы.

Валянцін Рамановіч нарадзіўся ў Карэлічах 20 кастрычніка 1911 года ў праваслаўнай сям'і беларуса Сцяпана Рамановіча і Аляксандры Зотавай, якая паходзіла з роду расійскіх іканапісцаў. Іроніяй лёсу можна лічыць тое, што сёння імя гэтага таленавітага творцы ёсць у польскай энцыклапедыі, аднак яго пакуль не пабачыш у падобных беларускіх, літоўскіх ці рускіх даведніках. Мне захацелася выправіць гэту несправядлівасць. Так з'явілася кніга "Лебядзіная песня Валянціна Рамановіча", якая выйшла ў выдавецтве "Кнігазбор" да 100-годдзя з дня нараджэння мастака. Выданне прыгожа аздоблена гравюрамі творцы ды ўнікальнымі фотаздымкамі 1930-х гадоў. Неўзабаве пасля выхаду кнігі бібліятэка Вільнюскага ўніверсітэта выказала жаданне мець яе ў сваім фондзе, пазней літоўскія навукоўцы запрасілі мяне працаваць у рукапісным адзеле бібліятэкі, дзякуючы ім я змагла не толькі пазнаёміцца з ўнікальнымі рукапісамі, але і трапіць у Дзяржаўны архіў Літвы, дзе захоўваюцца дакументы выпускнікоў універсітэта імя Стэфана Баторыя, сярод якіх былі нашы землякі.

Пляменнік Валянціна Рамановіча, прафесар Павел Багдановіч, паказаў мне ўсе мясціны, звязаныя з жыццём і творчай дзейнасцю мастака. Я пабачыла і дом на Татарскай вуліцы, дзе жыў Валянцін са сваёй жонкай Альдонай, і Вільнюскі ўніверсітэт са старадаўняй гісторыяй, у якім вучыўся, а потым працаваў наш зямляк. Яркае ўражанне пакінулі касцёлы святога Міхаіла, святых Пятра і Паўла, капліца з абразам Вострабрамскай Божай Маці, якія адлюстраваны на гравюрах мастака. Мы прайшліся па вузкіх вулачках старой Вільні, па якіх ён хадзіў, бачылі шматлікія каталіцкія і праваслаўныя храмы, што і сёння ствараюць непаўторную атмасферу старога горада, а ў далёкія 1930-я гады натхнялі на творчасць нашага таленавітага земляка.

Мне пашчасціла трапіць у Тракай і пабачыць домік, дзе звычайна прыпыняўся Валянцін Рамановіч, калі прязджаў туды працаваць. Я была вельмі ўражана, калі ўбачыла, што адна з залаў Тракайскага гістарычнага музея аздоблена работамі мастака з Карэліч. Гэта паездка дапамагла лепш зразумець і адчуць мастацкі свет творцы. Вось так і з'явілася ў музеі выстава, прысвечаная Валянціну Рамановічу.

У нашага земляка былі розныя захапленні – ён шмат чытаў, быў заўзятым фотаамаатарам, любіў плаванне на паруснай лодцы, але галоўным для яго заўсёды заставалася мастацтва. У 1939 годзе Валянцін атрымаў дыплом прафесійнага мастака. Ён пастаянна ўдасканальваў сваё майстэрства, аддаючы перавагу графіцы, у прыватнасці, медзярыту. Менавіта ў гэтай складанай тэхніцы выкананы надзвычай прыгожыя, рамантычныя і паэтычныя гравюры з цыкла “Трокі”.

Валянціна Рамановіча прыцягвала таямнічае мінулае старога замка, легенды яго руін. Яго творы пераносяць нас у далёкае мінулае роднай зямлі, якое было для ўражлівага мастака галоўнай крыніцай натхнення. Нагадаю словы аднаго з настаўнікаў Валянціна Рамановіча, вядомага польскага мастака-графіка Ежы Гопэна, які не хаваў свайго захаплення віртуозным майстэрствам вучня, яго чароўнай, як лёгкая мелодыя, графікай: *“Творы Валянціна Рамановіча – гэта рэдкае і выключна шчаслівае спалучэнне выразнай формы і шчырага пачуцця, дзе ўсё прасякнута матывам добрага прыроджанага густу, у выніку чаго і нарадзілася сапраўднае мастацтва”*.

Было ў Валянціна яшчэ адно захапленне, а дакладней, патрэба душы – ён з гімназічных гадоў веў дзённік і складаў вершы. Дзённікавыя запісы дазваляюць лепш адчуць яго паэтычную натуру. Амаль кожную зімовую раніцу 1940 года мастак накіроўваўся з Вільні ў Трокі, каб прыступіць да сваіх абавязкаў – трэба было захаваць і прывесці ў парадак археалагічныя знаходкі, сярод якіх яго асабліва цікавіла кафля. Замак у Троках, які мастак

прывык бачыць летам у атачэнні квітнеючай прыроды, непрывычна вылучаўся на фоне засыпаных снегам дрэў і празрыстага хмызняку, але і зімовы пейзаж хваляваў і натхняў Валянціна. Так з'явілася першая работа тракайскага цыкла – “Зіма”, а ў дзённіку – наступны запіс: *“На Замке и островах зимнее чудо: ночью шёл снег и кистями прилип к мокрым веткам, деревья потеряли свою сухую прозрачность и маячат сероватыми массами. Тишина полная, только попискивают синички, стряхивая с прутьев густые хлопья. Я долго стоял, любуясь этой строгой и нежной графикой”*.

Творчая натура мастака нават руцінную працу, якой часам даводзілася займацца, успрымала як паэзію: *“Оторвался от работы пить крепкий чай и удивился, как в доме и в городе тихо, а у меня чёрное и белое пело разными голосами, piano и forte, повизгивало зигзагами, рассыпалось сухой дробью параллельных чёрточек и ударяло большими пятнами”*.

І для сваякоў мастака, і для мяне сапраўдным адкрыццём сталі паэтычныя творы, якія шмат гадоў беражліва захоўвала Альдона Рамановіч. І вось у вільнюскай кватэры прафесара Багдановіча я асцярожна гартаю старонкі старога вучнёўскага сшытка 1930-х гадоў з чарнавікамі вершаў Валянціна і з заміраннем сэрца прасочваю, як выліваюцца на паперу з душы паэта то ўзнёслыя і рамантычныя, то журботныя і нават трагічныя радкі. У іх у адзінае цэлае спалучаюцца і любоў да жыцця, і спроба яго філасофскага асэнсавання, і няпэўнае прадчуванне трагедыі.

А дзе-нідзе побач з перакрэсленымі ў пошуках патрэбнага слова строфамі – мудрагелістыя малюнкi, вензелі, розныя варыянты літар шрыфта, а таксама знакі, якія дапамагаюць пачынаючаму паэту разабрацца ў тонкасцях вершаскладання.

*Я в прошлое влюблён безумно, непонятно.
Влюблён в далёкие, забытые года,
Ведь этих лет прошедших имя: никогда...
Я в прошлое влюблён: оно ведь невозвратно.
В забытых старых писем голубых листках
Прошедшее живёт таинственно и скрыто.
И в запахах забытых, музыке забытой,
В тоске листвы осенней, в белых облаках...*

Чытаеш радкі паэта і сэрцам успрымаеш тыя ўзнёслыя пачуцці, якія перапаўнялі яго душу і знаходзілі ўвасабленне ў мастацкіх творах, поўных любові да мінулага роднай зямлі. І становіцца зразумела, чаму ад загадкавых, неверагодна паэтычных і рамантычных гравюр мастака, напоўненых тонкімі перажываннямі творцы, немагчыма адвесці вачэй.

У адным з вершаў, які захаваўся ў архіве мастака, ёсць такія радкі:

*...Я уйду – разбегутся круги
От всей прожитой жизни моей.
Станет по миру эхо блуждать
Всё слабей и слабей...
Отголоски забытых стихов,
Эхо снов,
Эхо брошенных слов,
Эхо жизни моей.
И пройдёт много дней,
И пройдёт много лет,
И бесстрастное время залижет мой след.
Я уйду –
Успокоится всплеск
На пруду.*

Бясстрасны час не сцёр след мастака з памяці нашчадкаў. Пасля трагічнай гібелі Валянціна Рамановіча яго работы экспанаваліся на выставах у Торуні (Польшча), яны ўпрыгожваюць залы Тракайскага замка. У Беларусі работы мастака (копіі) ўпершыню былі паказаны ў Карэліцкім раённым краязнаўчым музеі ў 2001 годзе. Будзем спадзявацца, што з цягам часу назва нашага невялікага гарадка будзе асацыіравацца ў свядомасці людзей з іменем гэтага таленавітага творцы, якога шануюць у Польшчы і Літве, але амаль не ведаюць у Беларусі.

Шаноўны чытач! Наша сённяшняя вандроўка па музейных залах закончана. Наперадзе нас чакаюць новыя знаходкі і адкрыцці, але пра гэта я раскажу ў наступны